

Uwagi wstępne

§ 1. Przedmiot i założenia rozprawy

Podstawowym założeniem niniejszej pracy jest uznanie międzynarodowego prawa dyplomatycznego, jako integralnej i nieodłącznej części prawa międzynarodowego publicznego, za skuteczny instrument budowania opartych na prawie relacji międzynarodowych chroniących pewne wspólne dobra – i tym samym budowania międzynarodowej wspólnoty.

Kolejnym ważnym założeniem niniejszych rozważań jest akceptacja aktywności międzynarodowych sądów jako istotnego elementu reżimu prawa dyplomatycznego, dzięki któremu zasady prawa dyplomatycznego i jego instytucje, ukształtowane na przestrzeni wieków, zyskują klarowność i aktualność w perspektywie zmian cywilizacyjnych na świecie. Kształtująca się dopiero wspólnota międzynarodowa¹ ma opierać się na prawie i trudno ją sobie wyobrazić bez silnej, interpretacyjnej, ale i stymulacyjnej roli sądów. Dążenie do pokojowej koegzystencji w warunkach dobrego sąsiedztwa i tolerancji dla odmienności innych narodów było wielokrotnie artykułowane w dokumentach Narodów Zjednoczonych², jak również w aktach prawnych innych organizacji międzynarodowych. Wartości wspólne chronione prawem międzynarodowym powinny mieć priorytetowe miejsce w systemie prawa międzynarodowego i pełnić porządkującą rolę wobec traktatowej aktywności podmiotów tego prawa.

Niniejsza rozprawa koncentruje się na działalności Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości³ – uniwersalnego sądu międzynarodowego, w którego orzecznictwie występują instytucje prawa dyplomatycznego i którego autorytet oraz pozycja w międzynarodowej społeczności nadają jego wypowiedziom o tych instytucjach autorytatywny wymiar.

Kolejnym założeniem rozprawy jest wzajemne przenikanie międzynarodowego prawa publicznego i międzynarodowego prawa dyplomatycznego oraz wspólnota ich

---

¹ Zob. np. jak wspólnotę międzynarodową opisuje *D.J. Bederman*, *The Spirit of International Law*, Athens-London 2002, s. 49–54.

² Np. już we wniosku Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 5.12.1952 r. skierowanym do Komisji Prawa Międzynarodowego o przyznanie priorytetu pracom kodyfikacyjnym w dziedzinie „Dyplomatycznych kontaktów oraz immunitetów”, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ Nr 685 (VII), [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/Res/685\(vii\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/Res/685(vii)) (dostęp: 1.6.2018 r.).

³ Dalej jako: MTS lub Trybunał.

wartości i celów, przy równoczesnym odseparowaniu i emancypacji niektórych ich narzędzi, metod i instytucji.

Intencją towarzyszącą podjętym rozważaniom jest przedstawienie specyfiki międzynarodowego prawa dyplomatycznego, wyjątkowego tak w kontekście jego treści, struktury, sposobu pojmowania i wykorzystywania źródeł, jak i metod formowania i modyfikacji oraz kodyfikowania i związków z międzynarodowym prawem publicznym z orzeczniczej perspektywy Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

Udział MTS w rozwoju międzynarodowego prawa dyplomatycznego stanowi wkład w pozytywne kształtowanie stosunków międzypaństwowych i przyczynia się do zagwarantowania pewności międzynarodowego obrotu prawnego. Przedmiotem poniższych rozważań ma być ustalenie, czy rozwój międzynarodowego prawa dyplomatycznego, poza formami bezspornymi, jak kształtowanie zwyczaju i aktywność traktatowa, następuje także – a jeśli tak, to w jakim stopniu – pod wpływem orzeczniczej aktywności Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

W pracy zaprezentowano koncepcję, umożliwiającą wyjaśnienie przedmiotowej aktywności Trybunału i jej funkcjonowanie w międzynarodowym porządku prawnym na tle szeroko rozumianych procesów normotwórczych w prawie międzynarodowym. Z uwagi na szczególnie charakter prawa międzynarodowego publicznego (w tym także *differentia specifica* prawa dyplomatycznego) i jego bliskie związki z polityką nie sposób było skoncentrować się wyłącznie na aspektach prawnych, aczkolwiek kwestie innego rodzaju (polityczne⁴, socjologiczne, bezpieczeństwa) ograniczono do niezbędnego minimum.

Zagadnieniem analizowanym dodatkowo jest to, czy szczególnie charakter międzynarodowego prawa dyplomatycznego przejawia się również w wyjątkowej wobec niego roli Sądu Światowego⁵, skoro w systemie międzynarodowego prawa dyplomatycznego

---

⁴ Np. omawiana w niniejszej pracy sprawa *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)* jest silnie nacechowana delikatną polityczną sytuacją całego regionu pogrążonego w chaosie i dotkniętego konfliktami oraz poważnymi naruszeniami prawa międzynarodowego. Bardzo interesujące uwagi na temat owego przenikania się prawa międzynarodowego i polityki w kontekście orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości formułuje T. Sugihara, *The Judicial Function of the International Court of Justice with Respect to Disputes Involving Highly Political Issues*, w: A.S. Muller, D. Raič, J.M. Thuránszky (red.), *The International Court of Justice. Its Future Role After Fifty Years*, the Hague–Boston–London 1997, s. 117–140, przy czym autor wymienia tylko *Teheran Hostages* jako orzeczenie MTS o wysokim stężeniu polityki i równocześnie z elementem dyplomatycznym i takie, w którym sam Trybunał zauważył, że spory między państwami ze swej natury mają zwykle jakiś polityczny kontekst.

⁵ Tak Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości jest nazywany często w doktrynie: np. S. Rosenne, *The World Court: What It Is and How It Works?*, Dordrecht–Boston–London 1989; T. Hillier, *Principles of Public International Law*, London–Sydney 1999, s. 234; G.Z. Capaldo, *The Pillars of Global Law*, London–New York 2008, s. 95 i n., przy czym zazwyczaj autorzy używają tego terminu na określenie łączne Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej oraz Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości; zob. też J. Klabbers, *The Concept of Treaty in International Law*, the Hague 1996, s. 165 i n.

nie występuje jego własny organ sądowy i prawo to poddane jest kognicji sądów międzynarodowych na zasadach ogólnych.

Kwestią relewantną i wymagającą ustalenia jest, czy w omawianym obszarze prawa działalność Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, jego argumentacja i aurytetyt wpływają na świadomość prawną państw – na świadomość ich obowiązków i uprawnień oraz na sposób ich egzekwowania.

W doktrynie nie pojawiło się do tej pory opracowanie poświęcone problematyce orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawach z tzw. „elementem dyplomatycznym”. Celem niniejszej rozprawy jest analiza takich orzeczeń MTS, a w konsekwencji ustalenie, czy poglądy Trybunału na instytucje prawa dyplomatycznego są spójne i czy jego orzecznictwo prawidłowo wypełnia swoją interpretacyjną i wyjaśniającą rolę. Ustalenie ewentualnego wpływu orzecznictwa na sposób pojmowania instytucji prawa dyplomatycznego jest dodatkowym celem poniższych rozważań.

§ 2. Dotychczasowy stan badań w obszarze międzynarodowego prawa dyplomatycznego

Sytuacja międzynarodowego prawa dyplomatycznego we współczesnym świecie i w kontekście współczesnego prawa międzynarodowego publicznego wymaga dodatkowo ustalenia, jaki jest stan jego upowszechniania i na jakich jego konkretnych aspektach koncentruje się nauka prawa. Obraz ten już *prima facie* jest zróżnicowany, co stanie się bardziej widoczne, jeśli oddzielimy prawo dyplomatyczne od prawa konsularnego. Obie te dziedziny mają w istocie wiele wspólnego⁶. Ograniczenie w pracy rozważań do międzynarodowego prawa dyplomatycznego wymaga wyjaśnienia.

Jak wyżej zaznaczono, dla potrzeb niniejszej pracy przyjęto założenie o jedności prawa dyplomatycznego i prawa międzynarodowego publicznego (ich wspólnej genezie, podbudowie aksjologicznej, warstwie normatywnej przy częściowo odmiennych zakresach regulacji oraz instrumentach i instytucjach prawnych). W nauce prawa międzynarodowego są jednak wyrażane poglądy o konieczności oddzielenia prawa dyplomatycznego od prawa konsularnego⁷. Podkreślić należy, że w kwestii tej nie ma w doktrynie jednomyślności, a zarówno zwolennicy łącznego traktowania prawa dyplomatycznego i konsularnego, jak i ich przeciwnicy przedstawiają argumenty na poparcie swoich stanowisk⁸.

---

⁶ Np. J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2012.

⁷ Szerzej na ten temat: J. Gawłowicz, *Międzynarodowe prawo dyplomatyczne – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2011, s. 37–43. W pracy tej wykorzystano wnioski uczestników konferencji pt. „Konsularny wymiar dyplomacji” zorganizowanej przez Georgetown University w 1983 r. – M.F. Herz (red.), *The Consular Dimension of Diplomacy*, Washington 1983.

⁸ A w niektórych przypadkach przedstawiciele doktryny wydają się balansować pomiędzy opozycyjnymi poglądami: np. K. Libera pisze dosyć szczegółowo o zasadzie odrębności służb dyplomatycznej i konsularnej, jednak odwołuje się także do „zasady jednolitości całej służby zagranicznej opartej o wspólne kryteria rekrutacji i wymienności personelu w zależności od potrzeb

W grupie przeciwników⁹ łącznego traktowania tych gałęzi prawa podnosi się, że konsulowie podlegają prawu krajowemu państwa przyjmującego, a misje konsularne nie są instytucjami prawa międzynarodowego¹⁰, wskazuje się na kluczowe różnice między przedstawicielami dyplomatycznymi a konsulami¹¹.

Zwolennicy łącznego traktowania prawa dyplomatycznego i konsularnego podkreślają natomiast, że misją konsulów w stosunku do władz państwa przyjmującego jest ochrona interesów państwa wysyłającego i jego obywateli, co jest elementem szerszej i przecież przynależnej misjom dyplomatycznym funkcji reprezentowania państwa wysyłającego wobec państwa przyjmującego¹². Wskazuje się w doktrynie na podobieństwa strukturalne placówek dyplomatycznych i konsularnych, równocześnie dostrzegając odmienne perspektywy i zakresy ich działania, gdzie misje dyplomatyczne działają globalnie, stanowiąc swoistą gwarancję reżimu ustrojowego państwa i kierunków polityki rządowej, a placówki konsularne dywersyfikują relacje między państwami i urzeczywistniają ludzki wymiar polityki państwowej w kontekście lokalnym. Wśród funkcji konsulów, poza tymi o charakterze administracyjnym, są i te o charakterze *quasi*-dyplomatycznym, jak np. kontaktowanie się z władzami państwa przyjmującego, czy implementacja funkcji informacyjnej, co jest wpisane w ogólne cele dyplomacji państwa. To przedstawiciele konsularni zajmują się „wrażliwymi społecznie” problemami międzynarodowego ruchu ludności, w tym sprawami imigracji¹³, azylu i uchodźstwa po-

---

i od przyjętych zasad polityki personalnej, przy zachowaniu odrębności merytorycznej”. Autor ten zaobserwował, iż proces przechodzenia na system jednolitości służby zagranicznej jest odzwierciedlony w prawie krajowym, równocześnie wskazując, że „przyjęcie systemu jednolitości służby zagranicznej nie naruszyło jak z powyższego wynika podstawowej zasady odrębności służby dyplomatycznej i konsularnej”, ale przyznaje możliwość łączenia funkcji dyplomatycznych i konsularnych – K. Libera, *Zasady międzynarodowego prawa konsularnego*, Warszawa 1960, s. 94 i n.

⁹ Np. I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford 1979, s. 359–360; S. Sawicki, *Prawo konsularne – studium prawnomiędzynarodowe*, Warszawa 1998, s. 44–46.

¹⁰ A. de Wicquefort, *L’Ambassadeur et ses fonctions*, Cologne 1715, *passim*. Komitet Ekspertów Postępowej Kodyfikacji Prawa Międzynarodowego Ligi Narodów: *Legal Position and Functions of Consuls*, AJIL 1928, vol. 22, Nr 1, Supplement: *Codification of International Law*, s. 104–110.

¹¹ Komitet Ekspertów Postępowej Kodyfikacji Prawa Międzynarodowego Ligi Narodów: *Legal Position and Functions of Consuls*, s. 104–110.

¹² J. Sandorski, *Opieka dyplomatyczna a międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Poznań 2006, s. 44–45.

¹³ To, jak państwo reaguje na problemy związane z międzynarodowym ruchem osobowym, w dużej mierze określa jego politykę zagraniczną i stanowi jedno z jej narzędzi. Upowszechnianie wiedzy o tym, jak funkcje konsularne są realizowane i to w szerszym, niż tylko administracyjnym i organizacyjnym, wymiarze powinno być w polityce zagranicznej każdego państwa akcentowane: R.E. Fritts, *Consular Operations and Foreign Policy*, w: M.F. Herz (red.), *The Consular Dimension of Diplomacy*, Washington 1983, s. 5–8.

litycznego, czyli kwestiami zdecydowanie znajdującymi się w obszarze polityki zagranicznej państwa, a będącymi specyficznym barometrem dwustronnych stosunków¹⁴.

Z powyżej opisanych względów podkreślić należy, że prezentując stan badań nad międzynarodowym prawem dyplomatycznym, sięgano wyłącznie do literatury z zakresu tegoż, jedynie incydentalnie i tylko dla zobrazowania niektórych tendencji, posługując się literaturą z zakresu prawa konsularnego. Taka optyka doboru źródeł nie wynika z podzielenia poglądu o całkowitej odrębności prawa dyplomatycznego i konsularnego oraz regulowanych nimi aktywności, lecz z konieczności precyzyjnego zakreslenia obszaru badawczego. Dodać należy, że z uwagi na cele niniejszych rozważań, literatura poniżej wzmiankowana nie uwzględnia inspirujących naukowo i interesujących, ale skupionych wokół aktywności politycznej dzieł pisanych z perspektywy pogranicza prawa, nauki o stosunkach międzynarodowych i nauk politycznych, z przewagą tych ostatnich.

Opisując interdyscyplinarne podejście do prawa międzynarodowego publicznego, *M. Lachs* zauważa, że w badaniu prawa międzynarodowego publicznego studia nad stosunkami międzynarodowymi są pożądane jako stanowiące „szersze tło” i właściwy kontekst, jednak nie należy tych dwóch dziedzin identyfikować ani zapominać o odrębności prawa międzynarodowego¹⁵. Stąd w następującym dalej badaniu wybranych instytucji międzynarodowego prawa dyplomatycznego, które zdecydowanie uznać należy, za – co prawda wyodrębnioną i posiadającą własne specyficzne cechy, narzędzia i instrumenty – część prawa międzynarodowego, literatura z zakresu stosunków międzynarodowych wykorzystywana będzie jedynie incydentalnie¹⁶.

W doktrynie międzynarodowego prawa dyplomatycznego można zarysować pewne tendencje. Wyjściową rolę pełnią pozycje traktujące zagadnienia prawa dyplomatycznego w sposób uporządkowany i kompleksowy, aczkolwiek dość ogólny. Wydanie takich ważnych prac, jak *A. de Wicquefort'a* „L'Ambassadeur et ses fonctions”¹⁷, *E.M. Satowa* „A Guide to Diplomatic Practice”¹⁸, a w doktrynie polskiej *K. Bertonięgo* „Praktyka dyplomatyczna i konsularna”¹⁹ czy *J. Makowskiego* „Prawo dyplomatyczne i organizacja służby zagranicznej”²⁰, zapoczątkowało pewien etap pisania najpierw o dyplomacji jako o sztuce wspierającej realizowanie przyjaznych, efektywnych i opartych na wzajemnym szacunku stosunków między państwami, a następnie o normach prawnych regulujących uprawianie tej sztuki²¹. Od tamtych czasów wiele się zmieniło, a doktryna

---

¹⁴ *E.J. Harper*, Immigration Policy and Foreign Affairs, w: *M.F. Herz* (red.), The Consular Dimension of Diplomacy, Washington 1983, s. 8–10.

¹⁵ *M. Lachs*, Rzecz o nauce prawa międzynarodowego, Warszawa 1986, s. 192.

¹⁶ Jak np. *H. Kissinger*, Dyplomacja, Warszawa 2002.

¹⁷ Cologne 1715.

¹⁸ London 1932.

¹⁹ Kraków 1947.

²⁰ Warszawa 1952.

²¹ Np. *S.E. Nahlik*, Narodziny nowożytnej dyplomacji, Ossolineum 1971; *L. Dembiński*, The Modern Law of Diplomacy, External Missions of States and International Organizations, Do-

prawa dyplomatycznego została wzbogacona o rozważania koncentrujące się zwłaszcza wokół następujących zagadnień:

- 1) historia dyplomacji i stosunków dyplomatycznych²²;
- 2) analiza postanowień Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z 18.4.1961 r.²³;
- 3) immunitety i przywileje dyplomatyczne²⁴;
- 4) immunitet jurysdykcyjny państwa²⁵;

---

rdrecht 1988; *F. de Callières*, Sztuka dyplomacji, Lublin 1997; *M. Wilk* (red.), Dyplomacja, Łódź 2002; *B. Grzeleński*, Dyplomacja polska w XX wieku, Warszawa 2006; *I. Gawłowicz*, Międzynarodowe prawo dyplomatyczne – wybrane zagadnienia, Warszawa 2011; wielokrotnie wznawiane dzieło *J. Sutora*, będące przez lata jedynym podręcznikiem prawa dyplomatycznego i konsularnego w Polsce: Prawo dyplomatyczne i konsularne, Warszawa 2012; tegoż Autora, Leksykon dyplomatyczny, Warszawa 2010; w obcej doktrynie np. *M.J. Langeley Hardy*, Modern Diplomatic Law, Manchester 1968.

²² Np. *J. Katz-Suchy*, Zarys historii dyplomacji, Warszawa 1966; *H. Bulhak i in.* (red.), Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej – studia poświęcone pamięci Edwarda hr. Raczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wychodźstwie, Warszawa 1994 oraz *G. Labuda*, *W. Michowicz* (red.), Historia dyplomacji polskiej X–XX w., Warszawa 2002; Protokół dyplomatyczny i ceremonial państwowy II Rzeczypospolitej, oprac. i wstęp *J. Sibora*, Warszawa 2010.

²³ Dz.U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232. Np. *P. Cahier*, *L.T. Lee*, International Conciliation, Vienna Convention on Diplomatic and Consular Relations, Geneva 1969; *M. Muszyński*, Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych. Komentarz, Bielsko-Biała 2004; *E. Denza*, Diplomatic Law. Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations, Oxford 2008; *Z. Galicki*, *T. Kamiński*, *K. Myszone-Kostrzewa* (red.), 50 lat Konwencji Wiedeńskiej – aktualna kondycja uregulowań dotyczących stosunków dyplomatycznych, Warszawa 2012.

²⁴ Np. *J. Sutor*, Przywileje i immunitety międzynarodowe, Warszawa 1987; *A. Żebrowski*, Przywileje i immunitety dyplomatyczne i konsularne podczas konfliktu zbrojnego, Warszawa 1999; *J. Brown*, Diplomatic Immunity: State Practice under the Vienna Convention on Diplomatic Relations, ICLQ 1988, vol. 37, s. 53–88; *J. Craig Barker*, The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: an Necessary Evil?, Dartmouth 1996.

²⁵ Bardzo odważnie o konieczności ograniczenia immunitetu, zwłaszcza wobec jego kolizji z prawami jednostki, pisał już przed kilkunastu laty *J. Bröhmer*, State Immunity and the Violation of Human Rights, the Hague–Boston–London 1997; nieco bardziej zachowawczo np. *H. Fox*, The Law of State Immunity, Oxford 2004; *I. Pingel* (red.), Droit des Immunités et Exigences du Procès Equitable, Paris 2004; *E.K. Bankas*, The State Immunity Controversy in International Law, Berlin–Heidelberg 2005; *E. Denza*, The 2005 UN Convention on State Immunity in Perspective, ICLQ 2006, vol. 55, s. 395–398; a w polskiej literaturze bardzo ważne: *J. Sutor*, Immunitet państwa, Warszawa 2011; *M. Menkes*, Sovereign Immunity and the ICJ’s Ruling in Ferrini, Polish Review of International and European Law 2012, vol. 1, Nr 3–4, s. 173–195; *tenże*, Immunitet jurysdykcyjny i egzekucyjny państwa, Warszawa 2013; *I. Skomerska-Muchowska* (red.), Ewolucja immunitetów mających swoje źródło w prawie międzynarodowym, Łódź 2015 i inne.

- 5) ochrona (opieka) dyplomatyczna w prawie międzynarodowym publicznym²⁶, w prawie wewnętrznym²⁷ oraz w prawie Unii Europejskiej²⁸ zwłaszcza z perspektywy praw jednostki;
- 6) protokół dyplomatyczny i jego charakter prawny, precedencja i formy zachowań w trakcie oficjalnych spotkań przedstawicieli państw, często – błędnie – utożsamiane wyłącznie z zasadami *savoir-vivre*²⁹;
- 7) inne wybrane zagadnienia, często kontrowersyjne, będące przedmiotem raczej spontanicznych, stymulowanych aktualnymi potrzebami, incydentalnych rozważań³⁰.

W procesie formowania, interpretowania i implementowania prawa dyplomatycznego opinie doktryny mają do odegrania istotną rolę. Są one wykorzystywane z dużym pożytkiem dla orzecznictwa sądów międzynarodowych (gdzie specyfika spraw, kolejnie podejmowanie decyzji przy liczności sędziów większej, niż w sądach krajo-

---

²⁶ E.M. Borchard, *The Diplomatic Protection of Citizens Abroad or the Law of International Claims*, Buffalo–New York 2003; Ch.F. Amerasinghe, *Diplomatic Protection*, Oxford 2008; L. Pannella, *La protezione diplomatica, sviluppi e prospettive*, Torino 2009.

²⁷ I. Gawłowicz, *Warto zmieniać Konstytucję? Uwagi na tle art. 36 Konstytucji RP z 1997 r.*, w: J. Ciapała, A. Rost (red.), *Wokół Konstytucji i zdrowego rozsądku*. Prace dedykowane Profesorowi Tadeuszowi Smolińskiemu, Wrocław 2010, s. 121–134.

²⁸ Np. M. Muszyński, *Opieka dyplomatyczna i konsularna w prawie wspólnotowym*, KPP 2002, Nr 3, s. 143–168; P. Czubik, *Granice opieki konsularnej w prawie wspólnotowym*. Wybrane problemy dotyczące interpretacji i możliwości zastosowania decyzji 95/553/WE, KPP 2003, Nr 4, s. 93–111; M. Muszyński, *Opieka dyplomatyczna i konsularna w prawie wspólnotowym raz jeszcze – polemika*, KPP 2004, Nr 1, s. 299–318; I. Gawłowicz, *Ochrona dyplomatyczna w świetle art. 46 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, w: A. Wróbel (red.), *Karta Praw Podstawowych w europejskim i krajowym porządku prawnym*, Warszawa 2009, s. 277–296.

²⁹ Np. J. Sutor, *Korespondencja dyplomatyczna*, Warszawa 1992; E. Pietkiewicz, *Protokół dyplomatyczny*, Warszawa 1998; C. Ikanowicz, J.W. Piekarski, *Protokół dyplomatyczny i dobre obyczaje*, Warszawa 2002; T. Orłowski, *Protokół dyplomatyczny, ceremonia i etykieta*, Warszawa 2005.

³⁰ Np. stosunki dyplomatyczne Stolicy Apostolskiej ze szczególnym uwzględnieniem relacji dyplomatycznych z Polską badał E. Pałyga, *Autor m.in. Dyplomacji papieskiej 1914–1989*, Warszawa 1993 oraz Polsko-watykańskich stosunków dyplomatycznych, Warszawa 1998; analizą wykorzystywania prawa legacji przez organizacje międzynarodowe zajmuje się wielowątkowo G. Grabowska, np. te same Autorki: *Prawo dyplomatyczne w stosunkach państw z organizacjami międzynarodowymi*, Katowice 1980; o problemach dyplomacji w procesie utrzymania bezpieczeństwa: L. Łukaszuk, *Dyplomacja współczesna a problemy prawa i bezpieczeństwa międzynarodowego*, Warszawa 2003; zwięzłą charakterystykę dyplomacji multilateralnej prezentuje S. Pawlak, *Dyplomacja wielostronna*, w: E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba (red.), *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku*. Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 439–458; o styku dyplomacji i praw jednostki zob. np. K. Lankosz, P. Czubik, *Prawa człowieka we współczesnej dyplomacji państw*, Bielsko-Biała 2007; o ekonomicznych kontekstach dyplomacji E. Mołendowski, W. Polan, *Dyplomacja gospodarcza*, Warszawa 2007.

wych, gdzie wreszcie różnorodność opinii sędziów szczególnie może komplikować wydanie wyroku) i krajowych (zwłaszcza dlatego, że sądy krajowe mają niewielki dostęp do informacji o praktykach różnych państw w różnych sprawach). *M. Lachs* przywołuje twierdzenia wielu przedstawicieli nauki prawa, z których wprost wynika, że na odczytanie treści prawa międzynarodowego wpływa tak praktyka państw, jak i opinie specjalistów³¹. Opinie doktryny pełnią także rolę stymulacyjną w zakresie kształtowania modelu stosowania międzynarodowego prawa dyplomatycznego, co pośrednio wpływa i na jego doskonalenie (modyfikowanie, adaptację do zmieniających się potrzeb społeczności międzynarodowej, porządkowanie).

W niniejszej pracy zbadano orzecznictwo Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawach z tzw. elementem dyplomatycznym, pomijając przy tym rozstrzygnięcia innych sądów międzynarodowych, jak również sądów *ad hoc* i międzynarodowych organów o charakterze *quasi*-sądowym, jak np. komisje concyliacyjne, panele ekspertów czy inne fora wymagające udziału tzw. trzeciej strony; jak i wreszcie sądów krajowych.

Na użytek rozważań dokonano wyboru orzecznictwa, kierując się kryterium przedmiotowym, uwzględniającym najważniejsze kwestie charakterystyczne dla prawa dyplomatycznego, ze szczególnym wyróżnieniem takich jego instytucji, jak: immunitety dyplomatyczne, zakaz prowadzenia działalności gospodarczej przez przedstawicieli dyplomatycznych, azyl dyplomatyczny, immunitet jurysdykcyjny, ochrona dyplomatyczna, odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa państw w kontekście stosunków dyplomatycznych. Głównym kontekstem dla rozważań prowadzonych w powyższych kwestiach jest przegląd stanowisk Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w zakresie współczesnego międzynarodowego prawa dyplomatycznego, jego ogólnej sądowej aktywności w omawianej sferze, poglądów MTS na kwestie sporne wraz z zaznaczeniem występujących w orzecznictwie indywidualnych sędziowskich punktów widzenia (zdań odrębnych). Praca nie ogranicza się do przedstawienia argumentów Trybunału w poszczególnych sprawach oraz oceny skutków niektórych orzeczeń w kontekście wyjaśniania i interpretacji zasad i reguł międzynarodowego prawa dyplomatycznego, wypełniania luk prawnych, rozstrzygania kolizji norm, wydobywania sensu prawa dyplomatycznego na tle konkretnych faktów i wpływu orzeczeń MTS na proces formowania międzynarodowego prawa dyplomatycznego. Przedstawione orzeczenia zaopatrzone zostały w komentarze i poddane ocenie tam, gdzie wymagały tego założenia badawcze.

W pracy nie poddano analizie tego, co część ekspertów prawa międzynarodowego określa jako prawodawcza rola Trybunału³², starano się jednak wydobyć wszystko to,

---

³¹ *M. Lachs*, *Rzecz o nauce*, s. 207.

³² Np. *H. Lauterpacht*, *The Development of International Law by the Permanent Court of International Justice*, London–New York–Toronto 1934; *D. Terris*, *C.P.R. Romano*, *L. Swigart*, *The International Judge. An Introduction to the Men and Women who Decide the World's Cases*, Oxford 2007, s. 129; *A. von Bogdandy*, *I. Venzke*, *On the Democratic Legitimation of Interna-*

co ma niewątpliwy wpływ w jego orzecznictwie na rozwój międzynarodowego prawa dyplomatycznego.

§ 3. Metodologia i systematyka pracy

Powyżej zarysowano trzy podstawowe założenia rozprawy, którymi są: *differentia specifica* międzynarodowego prawa dyplomatycznego – integralnej części podstawowego porządku prawnego społeczności międzynarodowej³³, jego położenie wśród instrumentów skutecznego tworzenia i utrwalania relacji międzynarodowych opartych na prawie oraz znaczenie orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawach stosunków dyplomatycznych jako ważnego integralnego komponentu reżimu prawa dyplomatycznego.

Generalnie celem niniejszego opracowania jest identyfikacja i ocena wkładu, jaki Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości wniósł poprzez swoje orzecznictwo w rozwój międzynarodowego prawa dyplomatycznego. Realizacji tego celu służyć będzie wykazanie, iż orzecznictwo Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości jest kompleksowym zbiorem spójnych poglądów i ugruntowanych stanowisk w materii międzynarodowego prawa dyplomatycznego oraz że stanowi ono istotny czynnik klaryfikacji i porządkowania tej części prawa międzynarodowego.

Ustalenie konsekwencji w poglądach Trybunału w odniesieniu do wybranych instytucji prawa dyplomatycznego możliwe jest dzięki sprawdzeniu, czy Trybunał od raz przyjętego stanowiska w danej sprawie kiedykolwiek wyraźnie odstępował (lub czy cokolwiek w jego wypowiedziach świadczyć może o zmianie wcześniejszych poglądów). Podejście to wiąże się co prawda z pewnym ryzykiem, nie można bowiem mieć pewności, że wyodrębnione poglądy Trybunału na dany temat zachowają na przyszłość walor trwałości (zachwianiu uległaby zatem owa konsekwencja) – jednak, po pierwsze, wątek przewidywania rozwoju orzecznictwa nie podlega w tym przypadku badaniu, a po drugie, niektóre zmiany w poglądach Trybunału na instytucje prawa dyplomatycznego należy dopuszczać z racji chociażby zmian cywilizacyjnych.

Głównym powodem, dla którego warto badać poglądy Trybunału na instytucje prawa dyplomatycznego, jest swoiste dla prawa międzynarodowego w ogólności wolne tempo zmian w procesie jego kodyfikacji. Luki prawne występujące w traktatach może do pewnego stopnia wypełniać orzecznictwo sądów stanowiące uzupełnienie procesów

---

tional Judicial Lawmaking, w: *Beyond Dispute: International Judicial Institutions as Lawmakers*, GLJ 2011, vol. 12, Nr 5, s. 979–1003; *M. Jacob*, *Precedents: Lawmaking Through International Adjudication*, w: *Beyond Dispute: International Judicial Institutions as Lawmakers*, GLJ 2011, vol. 12, Nr 5, s. 1006–1032.

³³ *Z. Galicki*, *Organizacja Narodów Zjednoczonych i rozwój prawa międzynarodowego*, w: *J. Symonides* (red.), *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, Warszawa 2006, s. 370.

normotwórczych³⁴, co w prezentowanej analizie sprowadza się do określenia roli Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w kształtowaniu tych procesów.

Rozprawa składa się z uwag wstępnych, pięciu rozdziałów, wniosków końcowych i bibliografii. Rozdział I, o charakterze wprowadzającym, analizuje misję Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, koncentrując się na identyfikacji wpływu jego orzecznictwa na rozwój prawa międzynarodowego. W tej części wyodrębnione zostały rozważania poświęcone znaczeniu, jakie dla rozwoju prawa międzynarodowego mają opinie sędziów MTS³⁵. Kolejne cztery rozdziały, oparte na podobnych założeniach konstrukcyjnych, poświęcono szczegółowej analizie orzecznictwa MTS. Obejmują teoretyczne wprowadzenie dotyczące rozwoju i specyfiki omawianej instytucji prawa dyplomatycznego, po czym prezentują analizę reprezentatywnych dla danej dziedziny orzeczeń Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, z uwzględnieniem zarówno orzeczenia, jak i opinii odrębnych i zdań indywidualnych sędziów MTS. Rozdziały te podsumowują wnioski wynikające z analizy omawianych orzeczeń.

Wnioski końcowe na wstępie przywołują wyrażoną przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości opinię, że normy prawa dyplomatycznego stanowią specjalny reżim prawny (tzw. *self-contained regimes*). Opinię tę MTS wyraził w swoim orzeczeniu w sprawie zajęcia w czasie irańskiej rewolucji islamskiej przez grupę kilkuset studentów ambasady Stanów Zjednoczonych w Teheranie i przetrzymywaniu przebywających w placówce przedstawicieli dyplomatycznych jako zakładników³⁶. Orzeczenie to łączy się z toczącymi się od lat w doktrynie dyskusjami dotyczącymi z jednej strony fragmentacji prawa międzynarodowego, a z drugiej jego konstytucjonalizacji, jak również rozprzestrzeniania się międzynarodowego sądownictwa w wyniku tych procesów. Rozważania te są podejmowane ze względu na znaczenie rzeczonego fenomenu i w związku z faktem, że orzeczenie w sprawie *Teheran Hostages* odnosi się do międzynarodowego prawa dyplomatycznego jako całości. Prawo dyplomatyczne wymienia się w doktrynie jako jeden z czterech reżimów specjalnych na gruncie prawa międzynarodowego publicznego. Refleksje te pozostają w bezpośrednim związku z przedstawioną we wcześniejszych rozdziałach analizą orzecznictwa MTS w sprawach dyplomatycznych i koncentrują się na tym, jakie znaczenie Trybunał Sprawiedliwości przypisuje pojęciu, którym się posłużył w sprawie *Teheran Hostages*.

W pracy przyjęto podejście logiczno-językowe, określane także jako metoda formalno-dogmatyczna. Dla realizacji założonych w rozprawie celów zaprojektowano

---

³⁴ Szerzej A. Berman, S. Duquet, J. Pauvelyn, R.A. Wessel, J. Wouters (red.), *Informal International Lawmaking: Case Studies*, The Hague 2012.

³⁵ Jak wskazuje A. Kozłowski, opinie sędziów często formułowane są na wyższym poziomie prawniczej precyzji, niż samo orzeczenie, które jest wynikiem kompromisu i z natury rzeczy bywa oparte na „spłaszczonym toku rozumowania” – A. Kozłowski, *Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości*, w: J. Kolasa (red.), *Współczesne sądownictwo międzynarodowe*, t. I, Zagadnienia instytucjonalne, Wrocław 2009, s. 33.

³⁶ Zob. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> (dostęp: 2.1.2018 r.).

następujący porządek postępowania. W pierwszej kolejności dokonano przeglądu orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w celu wyselekcjonowania orzeczeń pod kątem zawartości ich treści odnoszącej się do tematu pracy. Orzeczenia omówione w pracy są wprawdzie znane i polskiej³⁷, i zagranicznej³⁸ doktrynie, jednak występują zazwyczaj jako element szerszych rozważań podnoszonych na gruncie prawa międzynarodowego. Głównym kryterium doboru orzeczeń było to, w jakim stopniu dotyczyły one prawa dyplomatycznego, przy czym pominięto orzeczenia, w których Trybunał rozważał kwestie związane z prawem konsularnym. Należy dodać, że na zakres analizowanych kasusów poza względami merytorycznymi wpływ miały także wymogi wydawnicze.

W związku z powyższym co do kwestii immunitetów dyplomatycznych analizie poddano sprawę *Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Teheran (United States of America v. Iran)*. Orzeczenie w sprawie *Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC v. Uganda)* zaprezentowano jako interesujący przykład, gdzie kwestiom prawa dyplomatycznego poświęcono wiele uwagi, mimo że miały one drugoplanowe znaczenie względem przedmiotu sporu. Sprawę *Status vis-à-vis the Host State of a Diplomatic Envoy to the United Nations* omówiono jako przykład sporu koncentrującego się na problemie prawnym, którego rozstrzygnięcia nie sposób wywieść ani z prawa zwyczajowego, ani traktatowego, a do rozstrzygnięcia którego przez Trybunał nie doszło ostatecznie, ponieważ strony postanowiły wycofać wnioski. Często przywoływane w doktrynie orzeczenie MTS w sprawie *Nottebohm Case (Lichtenstein v. Guatemala)* zaprezentowano z uwagi na jego niesłabnącą aktualność w kontekście instytucji ochrony dyplomatycznej³⁹, a *Asylum Case (Colombia v. Peru)* dotyczy kontrowersyjnej instytucji jednoznacznie kojarzącej się z prawem dyplomatycznym. Sprawę *Jurisdictional Immunity Case (Germany v. Italy, Greece Intervening)* omówiono z uwagi na wciąż aktualny w doktrynie dyskurs w przedmiocie instytucji immunitetu jurysdykcyjnego państwa i potencjalne skutki rozwoju instytucji immunitetu dla zasady wzajemności w prawie dyplomatycznym.

---

³⁷ Np. B. Janusz-Pawletta, P. Kowalski, L. Majewski, M. Menkes (red.), Wybór kasusów z prawa międzynarodowego. Zagadnienia ogólne, Warszawa 2008; J. Menkes, L. Majewski (red.), Wybór kasusów z prawa międzynarodowego. Źródła prawa międzynarodowego, Warszawa 2010; P. Darianowski, J. Połatyńska (red.), Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór orzecznictwa, Warszawa 2011.

³⁸ Np. A.E. Evans, The Colombian-Peruvian Asylum Case: The Practice of Diplomatic Asylum, *American Political Science Review* 1952, vol. 46, Nr 1, s. 142–157; K. Grzybowski, The Regime of Diplomacy and the Teheran Hostages http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5726&context=faculty_scholarship (dostęp: 1.6.2018 r.); o środkach odwetowych w związku ze sprawą *Teheran Hostages*: L. Kulaga, Środki odwetowe w projekcie artykułów dotyczących odpowiedzialności państw Komisji Prawa Międzynarodowego z 2001 r., *KPPubl.* 2007, Nr 3, s. 7–51.

³⁹ W niniejszej pracy nie analizowano sprawy *Barcelona Traction*, mimo jej niekwestionowanego znaczenia, ze względu na silne związki tego orzeczenia przede wszystkim z prawem inwestycyjnym.

Reasumując, w monografii zawarto kompleksową analizę wybranych orzeczeń z uwzględnieniem opinii odrębnych i zdań indywidualnych sędziów Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.